

1ο ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
«Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ»

Μάθημα: Πολιτική Παιδεία Α΄ Λυκείου

Τμήμα: Α2

Κοινωνικοοικονομικά
συστήματα και βασικοί τους
εκπρόσωποι

Ομάδα εργασίας:

Μαθητές του τμήματος Α2

2014

Επιβλέπων εκπαιδευτικός:
Θεοδόσης Συκάς (ΠΕ09)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
1. Άνταμ Σμιθ	4
1.1. Βιογραφία	4
2. Οικονομικός φιλελευθερισμός	5
2.1. Ορισμός και ιδεολογικό υπόβαθρο	5
2.2. Αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού.....	5
3. Καρλ Μαρξ	6
3.1. Βιογραφία	6
4. Κομμουνισμός.....	8
4.1. Οκτωβριανή Επανάσταση	8
4.2. Κομμουνισμός: Αρχές και στόχοι.....	8
5. Σοσιαλισμός	10
5.1. Οι βασικές αρχές του Σοσιαλισμού	10
5.2. Σοσιαλδημοκρατία.....	11
6. Τζων Κέινς: ο «πατέρας» της σύγχρονης Μακροοικονομίας	12
6.1. Βιογραφία	12
6.2. Η θεωρία του Κέινς	12
Βιβλιογραφία	13

Πρόλογος

Πάλι με τις ιδέες στις κοινωνικές επιστήμες σημαίνει μεταξύ άλλων επίμονη προσπάθεια για τον ακριβή ορισμό των εννοιών που τις απασχολούν. Πρόκειται για την αντίστροφη ακριβώς κίνηση με αυτή που επιχειρεί εν πολλοίς ο σύγχρονος δημοσιογραφικός λόγος, που στην προσπάθειά του να υπηρετήσει την εντυπωσιοθηρία της γρήγορης ατάκας που θα συνοδεύει ως προσάρτημα την τηλεοπτική εικόνα, είτε αφαιρεί ζωτικό βάρος, είτε προσθέτει περιττό βάρος -και στις δύο περιπτώσεις αυθαίρετα- από το νοηματικό περιεχόμενο των εννοιών, για να απομονώσει και εν τέλει να παγιώσει την πιο επιδερμική τρέχουσα ερμηνεία τους: αγνοώντας, βέβαια, την ανήκεστη συχνά βλάβη που προκαλεί στην αντίληψη, τόσο η απλούστευση, όσο και η γενίκευση.

Το πρόβλημα μεγεθύνεται απειλητικά, όταν οι έννοιες αυτές είναι πολύσημες, υπόκεινται σε ιστορική μεταβολή και η ίδια η επιστήμη ανανεώνει συνεχώς το περιεχόμενό τους, όπως αυτές του φιλελευθερισμού, του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, με τις οποίες ασχολείται η παρούσα εργασία των μαθητών της Α΄ Λυκείου του 1^{ου} ΠΠ Λυκείου Θεσσαλονίκης «Μ. Ανδρόνικος». Πρωτίστως, μια άσκηση ακριβολογίας στον ορισμό τους αποτελεί η ανά χείρας εργασία των μαθητών. Αναμφίβολα, μια πρώτη επαφή με αυτές και με τους σπουδαίους στοχαστές και επιστήμονες που τις εισήγαγαν αποτελεί επίσης πρωτεύοντα στόχο της ερευνητικής προσπάθειας των μαθητών. Μια πρώτη επαφή που, όσο το πέρασμα των ετών ανοίγει τον προβληματισμό τους και σε κοινωνικά ζητήματα, πέρα από τον εφηβικό τους μικρόκοσμο, φιλοδοξεί ο επιβλέπων εκπαιδευτικός, να δημιουργήσει εκείνη τη γνωστική σαγήνη που θα μετατραπεί σε θρυαλλίδα για βαθύτερη προσωπική μελέτη.

Στη μικρή αυτή εργασία ο αναγνώστης μπορεί να βρει χρήσιμο πληροφοριακό υλικό για τη ζωή και το έργο σημαντικών στοχαστών που θεμελίωσαν θεωρητικά τα βασικά κοινωνικά συστήματα στο πλαίσιο των οποίων εκτυλίσσεται το παγκόσμιο κοινωνικοοικονομικό γίγνεσθαι.

Θεοδόσης Συκάς
Δρ. Οικονομολόγος

1. Άνταμ Σμιθ

1.1. Βιογραφία

Ο Άνταμ Σμιθ (16 Ιουνίου 1723 - 17 Ιουλίου 1790) ήταν Σκωτσέζος οικονομολόγος και ηθικός φιλόσοφος. Θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους της πολιτικής οικονομίας και θεμελιωτής της σχολής των κλασικών οικονομικών. Συνέγραψε τη «Θεωρία των ηθικών συναισθημάτων» και το «Μια έρευνα της φύσης και των αιτιών του πλούτου των εθνών» που θεωρείται ως το κύριο έργο του Σμιθ.

Ο Σμιθ γεννήθηκε στην πόλη Κιρκάλντυ της Σκωτίας. Παρακολούθησε το σχολείο Μπουργκ από το 1729 ως το 1737, όπου μελέτησε λατινικά, μαθηματικά και ιστορία. Ο Σμιθ εισήχθη στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης όταν ήταν δεκατεσσάρων ετών και σπούδασε ηθική φιλοσοφία υπό την επίβλεψη του Φράνσις Χάτσερσον. Το 1740, ο Σμιθ παρουσιάστηκε για μεταπτυχιακές σπουδές στο Κολέγιο Μπάλλιολ της Οξφόρδης στο πλαίσιο υποτροφίας. Παρόλα αυτά ο Σμιθ θεώρησε τη διδασκαλία στη Γλασκώβη πολύ ανώτερη από αυτή στην Οξφόρδη, την οποία βρήκε πνευματικά καταπιεστική. Όταν δεν μελετούσε μόνος του, ο χρόνος του στην Οξφόρδη δεν ήταν ευχάριστος. Προς το τέλος της παραμονής του εκεί, ο Σμιθ άρχισε να υποφέρει από συμπτώματα νευρικής κρίσης. Έφυγε από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, πριν από τη λήξη της υποτροφίας του.

Η δυσαρέσκεια του Σμιθ στην Οξφόρδη θα μπορούσε να οφείλεται και στην απουσία του Φράνσις Χάτσερσον, ο οποίος δίδασκε στην Γλασκώβη. Ο Χάτσερσον θεωρήθηκε ως ένας από τους σημαντικότερους καθηγητές στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης αφού με τις διαλέξεις του προσπάθησε όχι μόνο να διδάξει φιλοσοφία, αλλά να κάνει τους μαθητές του να ενσωματώσουν αυτή τη φιλοσοφία στη ζωή τους. Η γοητευτική προσωπικότητα του και η μέθοδος των διαλέξεων του επηρέασε σε τεράστιο βαθμό τους φοιτητές του.

Ο Σμιθ άρχισε να δίνει δημόσιες διαλέξεις το 1748 στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου. Παρά το ότι ο Σμιθ δεν είχε εμπειρία στις δημόσιες παρουσιάσεις, οι διαλέξεις του στέφθηκαν από επιτυχία. Το 1750 συνάντησε τον κατά δέκα χρόνια μεγαλύτερό του φιλόσοφο Ντέιβιντ Χιουμ. Ο Σμιθ και ο Χιουμ μοιράστηκαν στενούς πνευματικούς και προσωπικούς δεσμούς μεταξύ τους. Το 1751 ο Σμιθ κέρδισε μία θέση καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης, διδάσκοντας λογική για δεκατρία έτη, ενώ το 1752 εξελέγη μέλος της Φιλοσοφικής Εταιρείας του Εδιμβούργου.

Ο Σμιθ δημοσίευσε τη «Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων» το 1759. Αντικείμενο αυτής της εργασίας ήταν το πως η ανθρώπινη ηθική εξαρτάται από την «αμοιβαία συμπάθεια» ή αλλιώς τη συναισθηματική ταύτιση. Το 1762 το Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης του απένειμε τον τίτλο του Διδάκτορα των Νομικών Επιστημών. Το 1763 ο Σμιθ παραιτήθηκε από τη θέση του στο Πανεπιστήμιο, για να αναλάβει τη διδασκαλία του Scott, του νέου Δούκα του Buccleuch και προσπάθησε να επιστρέψει τα δίδακτρα στους φοιτητές του, αφού παραιτήθηκε στο μέσον της διδακτικής περιόδου, αλλά αυτοί αρνήθηκαν.

Ο Σμιθ ταξίδεψε πολύ, και στα ταξίδια του γνώρισε αρκετούς μεγάλους πνευματικούς ηγέτες της εποχής, που αναπόφευκτα είχαν επίδραση σε μελλοντικά έργα του. Αυτή η λίστα περιελάμβανε τους: Βενιαμίν Φραγκλίνο, Turgot, Ζαν λε Ροντ ντ' Αλαμπέρ, André Morellet, Helvétius και, κυρίως, τον Φρανσουά Κενέ.

Το 1766 ο Σμιθ γύρισε στο σπίτι του στο Κιρκάλντυ, και συνέγραψε magnum opus του. Εξελέγη μέλος της Βασιλικής Ακαδημίας Επιστημών του Λονδίνου το 1773, ενώ το 1775 εξελέγη μέλος του Φιλολογικού Συλλόγου. Ο Πλούτος των Εθνών δημοσιεύτηκε το 1776 και έτυχε επίσης εξαιρετικής υποδοχής από το κοινό. Επιπλέον, εκλέχθηκε από τους φοιτητές του Πανεπιστημίου της Γλασκώβης στην τιμητική θέση του Πρύτανη.

Πέθανε έπειτα από επώδυνη ασθένεια, στο Εδιμβούργο, στις 17 Ιουλίου 1790, και θάφτηκε στο νεκροταφείο του Κανονγκέητ. Λίγο πριν ξεψυχήσει, ο Σμιθ εξέφρασε την απογοήτευσή του που δεν είχε πετύχει περισσότερα πράγματα στη ζωή του.

1.2. Επιρροές στο έργο του

Ο πατέρας του πέθανε δύο μήνες μετά τη γέννηση του με αποτέλεσμα να μεγαλώσει ορφανός. Παρά το γεγονός αυτό καταφέρνει να βρεθεί στο ακαδημαϊκό περιβάλλον του περίφημου πανεπιστημίου της Γλασκώβης όπου γνωρίζει τον καθηγητή Χάτσερσον, του οποίου η διδασκαλία τον επηρέασε βαθύτατα. Με υποτροφία βρίσκεται στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης του οποίου οι τεράστιες βιβλιοθήκες δίνουν στον Σμιθ τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με το πνεύμα πολλών προγενέστερων διανοητών. Είναι πιθανόν το μόνο πράγμα που του προσφέρει ο χρόνος του εκεί.

Ο Άνταμ Σμιθ δίνει έναν κύκλο διαλέξεων στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης όπου γνωρίζει τον περίφημο σκοτσέζο Διαφωτιστή Ντέιβιντ Χιουμ και συνδέονται με βαθιά φιλία. Συλλαμβάνει την ιδέα ότι ο πραγματικός πλούτος μιας χώρας είναι το εργατικό της δυναμικό και όχι τα αποθέματα σε χρυσό ή πολύτιμα μέταλλα, που ήταν η κοινή πεποίθηση της εποχής. Θέτει έτσι τις βάσεις του мерκαντισμού (εμποροκρατία, *laissez faire, laissez passer*). Στο πλευρό του Δούκα Henry Scott, ο Άνταμ Σμιθ θα ταξιδέψει ευρύτατα στην Ευρώπη και θα έρθει σε επαφή με μεγάλους διανοητές της εποχής. Μετακομίζει με τον Scott στη Γενεύη και γνωρίζει τον Βολταίρο. Σειρά έχει κατόπιν το Παρίσι, που θα αποτελέσει σταθμό στην προσωπική και διανοητική ζωή του: εκεί γνωρίζει τους εγκυκλοπαιδιστές Ελβέτιο και Ντ'Αλαμπέρ, τον Βενιαμίν Φραγκλίνο και τους γάλλους φυσιοκράτες. Οι ιδέες του (για παράδειγμα το «αόρατο χέρι», το οικονομικό σύστημα που βασίζονταν στην ατομική πρωτοβουλία) επηρεάζονται από το αισιόδοξο κλίμα των απαρχών της Βιομηχανικής Επανάστασης.

2. Οικονομικός φιλελευθερισμός

2.1. Ορισμός και ιδεολογικό υπόβαθρο

Οικονομικός φιλελευθερισμός είναι η ιδέα που υποστηρίζει τον περιορισμό των εξουσιών του κράτους. Η οικονομία αναπτύσσεται με βάση το ατομικό δικαίωμα του καθενός να οργανώνει τα οικονομικά του όπως αυτός επιθυμεί χωρίς την κρατική παρέμβαση. Η παρέμβαση του κράτους στην κοινωνική ζωή πρέπει να είναι πολύ περιορισμένη και να εξασφαλίζει σε όλους τους πολίτες τη μεγαλύτερη δυνατή ευκαιρία για την επιδίωξη και εκπλήρωση των σκοπών και στόχων του. Οι απαρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού πηγάζουν από την περίοδο του Διαφωτισμού. Ο πρωτοπόρος και κύριος υποστηρικτής αυτής της ιδέας, υπήρξε ο Σκωτσέζος οικονομολόγος Adam Smith, ο οποίος διατύπωσε την αρχική θεωρία του οικονομικού φιλελευθερισμού.

2.2. Αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού

Οι θεμελιώδεις αρχές λειτουργίας του οικονομικού φιλελευθερισμού, σύμφωνα με τον Σμιθ, είναι οι εξής: Ο σεβασμός της κρατικής εξουσίας απέναντι στην ατομική ιδιοκτησία του καθενός, στην προσωπική του ελευθερία, καθώς και στο δικαίωμα της ευρεισιτεχνίας. Εφόσον ισχύουν όλα τα παραπάνω, τότε μόνο είναι δυνατόν να αναπτυχθεί η κοινωνία μέσω των ατομικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με την αποδοτικότητα και την επινότηση.

Μόνο όταν υπάρχουν ατομικά κίνητρα, το άτομο αυξάνει την προσπάθεια που καταβάλλει στην εργασία του προκειμένου να επιτευχθεί η «γενική ευημερία». Για το λόγο αυτό η λειτουργία της αγοράς χωρίς την κρατική παρέμβαση που ουσιαστικά καλλιεργεί τον ανταγωνισμό θα καταρρεύσει και θα επιτευχθεί ένα ιδανικό πρότυπο ανάμεσα στην τιμή και στην αμοιβή.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξει κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη αποτελεί η όσο το δυνατόν δικαιότερη κατανομή των πόρων στην κοινωνία. Αυτό συνεπάγεται με ένα ευρύ ποσοστό του λαού, το οποίο θα ευημερεί, σε αντίθεση με την σημερινή κατάσταση, όπου το ποσοστό που ευημερεί είναι πολύ μικρό.

Το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην προσωπική επέκταση των ειδικών γνώσεων του ατόμου, το οποίο καταβάλλει το ίδιο το ποσό που επιθυμεί για να αποκτήσει αυτές τις γνώσεις. Ωστόσο, εάν οι εξειδικευμένες γνώσεις και ικανότητες των ανθρώπων παρέχονται δωρεάν από το ίδιο το κράτος, θα αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό ο αριθμός αυτών των ατόμων, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ουσιαστικό όφελος από την εξάσκηση των γνώσεων που απέκτησαν.

Η αγορά αυτούσια, μπορεί να ασκεί πολύ πιο ουσιαστικό και βαθύ έλεγχο από τους μηχανισμούς του κράτους. Γι' αυτό, εκείνο που «περιορίζει τις απάτες» είναι ο φόβος του επιχειρηματία ή του εργαζόμενου για την απώλεια της εργασίας του. Το μονοπώλιο πρέπει να καταργηθεί οπωσδήποτε, διότι είναι ένας παράγοντας που δεν συμβάλλει στην καλή διαχείριση του ανταγωνισμού, ο οποίος πρέπει να υπάρχει γιατί βοηθάει στην προάσπιση των ατομικών συμφερόντων.

Πρέπει να θεσπιστεί το διεθνές ελεύθερο εμπόριο ανάμεσα στις χώρες που συμμετέχουν σε αυτό, γιατί από τη μία θα βελτιωθεί η ποιότητα των προϊόντων, και από την άλλη θα οξυνθεί ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους παραγωγούς, κάτι που θα επιφέρει πτώση των τιμών, δηλαδή θα υπάρχει μεγάλο συμφέρον για τους καταναλωτές. Όμως αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο στην εφαρμογή του, διότι οι έμποροι και οι παραγωγοί θα αντισταθούν σθεναρά σε αυτό.

Εφόσον συμβούν όλα τα παραπάνω, η κοινωνία θα ζει με ευημερία και χωρίς διευρυμένες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, κάτι που θα ενισχύσει την ισότητα μεταξύ των πολιτών και ανάπτυξη της οικονομίας.

3. Καρλ Μαρξ

Ο Καρλ Μαρξ θεωρείται, λόγω του έργου του, ένας από τους μεγαλύτερους διανοητές, αλλά είναι ο σπουδαιότερος λόγω της τεράστιας επιρροής του στο ρου της ιστορίας. Ήταν ένας ιδιαίτερος άνθρωπος και σίγουρα η ιδιοσυγκρασία του διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη της θεωρίας του. Η πολυτάραχη ζωή του συντέλεσε και αυτή στην συγκρότηση της σκέψης του.

3.1. Βιογραφία

Ο Καρλ Μαρξ γεννήθηκε στο Trier στις 5 Μαΐου του 1818. Αποφοίτησε από τα Πανεπιστήμια της Βόννης και του Βερολίνου με πτυχία Νομικής και Πολιτικών Επιστημών. Επιπλέον, φοίτησε στο Πανεπιστήμιο της Ιένας, όπου δεν κατάφερε να αναλάβει την έδρα της Φιλοσοφίας, παρόλο που έγραψε την διδακτορική του διατριβή με θέμα: *Για την διαφορά της Φιλοσοφίας της φύσης του Δημόκριτου και του Επίκουρου*. Θεωρήθηκε απόβλητος από κάθε γερμανικό Πανεπιστήμιο, εξαιτίας των αριστερών και ριζοσπαστικών του αντιλήψεων, τις οποίες εξέφραζε στην εφημερίδα του Ρήνου που εργάστηκε αργότερα. Αναγκάστηκε όμως να εγκαταλείψει την πατρίδα

του λόγω της λογοκρισίας και της αστυνόμευσης που ασκούσε η милитарιστική πρωσική κυβέρνηση στην εφημερίδα του.

Εγκαταστάθηκε στην Γαλλία όπου εξέδωσε τα *Γαλλογερμανικά χρονικά* και δημοσίευσε μια πρωτότυπη μελέτη με τίτλο *Για μια κριτική της φιλοσοφίας του Χέγκελ*. Εκεί γνώρισε τον Engels με τον οποίο ήταν μέχρι το τέλος πιστοί συνεργάτες. Με την βελτίωση της πολιτικής κατάστασης επέστρεψε στην Γερμανία, εγκαταστάθηκε στο Μπρύνσελ και μαζί με τον Engels προσπάθησαν να εκδώσουν έργα τους με σκοπό την διάδοση των σοσιαλιστικών τους ιδεών. Το 1848 δημοσίευσαν το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*, το οποίο αποτέλεσε την βάση της ιδεολογίας του Κομμουνιστικού κινήματος και καθοδήγησαν την πρώτη σοσιαλιστική εξέγερση στην Ευρώπη μέσω της Εφημερίδας *Νέα Ρηνανία*.

Αφού απέτυχε το κίνημα ο Μαρξ καταδικάστηκε σε ισόβια απέλαση από την Γερμανία και εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο. Εκεί έζησε δύσκολα χρόνια μαζί με την οικογένειά του και αναγκάστηκε να δουλέψει ως υπάλληλος στο Βρετανικό Μουσείο και στην βιβλιοθήκη του Λονδίνου. Δεν σταμάτησε όμως την επαναστατική του δράση. Δημοσίευσε *Το κεφάλαιο (Das Kapital)* και ανέλυσε σ' αυτό το καπιταλιστικό κίνημα. Το 1864 ίδρυσε την πρώτη Διεθνή Ένωση Εργατών, η οποία όμως διασπάστηκε το 1872 εξαιτίας των αντιθέσεων των Μαρξιστών και των Μπακουνικών (υποστηρικτές του αναρχικού Μπακούνιν). Πριν πεθάνει είδε την ανάπτυξη σοσιαλιστικών κομμάτων που υποστήριζαν την ιδεολογία του σε όλη την Ευρώπη. Πέθανε στο Λονδίνο στις 14 Μαρτίου του 1883.

Στην συγκρότηση της σκέψης του επέδρασαν διάφορα γεγονότα της ζωής του. Ο Μαρξ όντας ένας από τους πιο ικανούς υποψηφίους για την έδρα της φιλοσοφίας και έχοντας γράψει την διδακτορική του διατριβή θεωρούσε πως ήταν ο πλέον κατάλληλος για την ανάληψη της έδρας. Όμως οι αριστερές του ιδέες οδήγησαν στην αποπομπή του από τα γερμανικά Πανεπιστήμια. Λίγα χρόνια αργότερα ο Μαρξ γνώρισε σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό τον αυταρχισμό της милитарιστικής κυβέρνησης, αφού η εφημερίδα του λογοκρίθηκε και διώχθηκε.

Οι διωγμοί που υπέστη ριζοσπαστικοποίησαν περισσότερο την σκέψη του. Συγκεκριμένα ο Μαρξ προσέγγισε την αριστερή εκδοχή της ιδεολογίας του Χέγκελ. Στην συνέχεια εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, το οποίο εκείνη την εποχή ήταν έδρα επαναστατικών κύκλων. Εκεί ήρθε σε επαφή με ανθρώπους με σοσιαλιστικό προσανατολισμό χωρίς όμως να υιοθετήσει τις απόψεις τους χωρίς να ασκήσει πρώτα κριτική σε αυτές. Ανάμεσα στους διανοητές που άσκησε κριτική ήταν ο Μπρουντόν, ο οποίος στην θεωρία του μιλούσε για έναν αναρχικό ουτοπικό καπιταλισμό.

Τα τελευταία 30 χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Λονδίνο. Το Λονδίνο ήταν η έδρα του καπιταλισμού με αποτέλεσμα ο Μαρξ να γνωρίσει από κοντά το καπιταλιστικό σύστημα. Παράλληλα γνώρισε τις θεωρίες της πολιτικής οικονομίας και αυτές των απολογητών του καπιταλιστικού συστήματος, γεγονός που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση των ιδεών του για το καπιταλισμό. Ήρθε σε ρήξη με τους οικονομολόγους του Λονδίνου και άσκησε κριτική στις θεωρίες τους. Τέλος, επισημαίνεται ότι η γνωριμία του με τον Engels ο οποίος εκτός από συνεργάτη του υπήρξε και χρηματοδότης του αποτέλεσε προϋπόθεση για την ανάπτυξη της θεωρίας του, αφού ο ίδιος το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του ήταν άνεργος για να μπορέσει να αφιερωθεί στο έργο του.

4. Κομμουνισμός

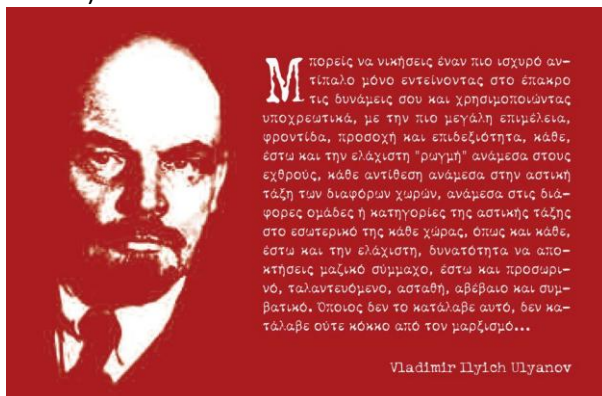
4.1. Οκτωβριανή Επανάσταση

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα που σφράγισαν την ιστορία του κόσμου τον 20^ο αιώνα ήταν αδιαμφισβήτητα η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία το 1917, η οποία αποτέλεσε την πρώτη οργανωμένη αντίδραση στο καπιταλιστικό σύστημα.

Αμέσως μετά την επικράτηση της επανάστασης, η νέα επαναστατική κυβέρνηση, με πρόεδρο τον Λένιν: αφαίρεσε από τους ιδιοκτήτες τους και έθεσε υπό τον έλεγχό της όλες τις μεγάλες οικονομικές μονάδες (μεγάλα αγροκτήματα, εργοστάσια, τράπεζες, μεταφορικά μέσα κ.ά.), ανέθεσε τη διοίκηση των εργοστασίων στα σοβιέτ των εργατών και των μεγάλων αγροκτημάτων στα σοβιέτ των αγροτών και αναγνώρισε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στις διάφορες εθνότητες της χώρας. Ουσιαστικά με το τέλος της Οκτωβριανής επανάστασης γεννήθηκε η έννοια του κομμουνισμού.

4.2. Κομμουνισμός: Αρχές και στόχοι

Ορισμός: Με τον όρο <<κομμουνισμός>> μπορούμε να χαρακτηρίσουμε μια κοινωνία αχρημάτιστη, χωρίς διακριτές κοινωνικές τάξεις και χωρίς αγορά. Τα μέσα παραγωγής αποτελούν ιδιοκτησία του κράτους και όχι ατομική και επίσης ο καθένας εργάζεται σύμφωνα με τις ικανότητές του και αμείβεται σύμφωνα με τις ανάγκες του (Pierre –Joseph Proudhon).

Ο κύριος σκοπός του κομμουνισμού είναι η δημιουργία μιας κοινωνίας όπου όλοι είναι ίσοι, ίδιοι. Μιας κοινωνίας όπου τα μέσα παραγωγής είναι δίκαια κατανομημένα, μιας κοινωνίας η οποία έχει αφήσει πίσω της τα καταναλωτικά αγαθά, τα οποία κατέχουν εξέχουσα θέση στην καπιταλιστική κοινωνία και αποπροσανατολίζουν τους ανθρώπους από τα ουσιαστικά. Θεωρητικά η εφαρμογή του κομμουνισμού συνεπάγεται με τη δημιουργία μιας κοινωνίας όπου τα συμφέροντα των πολιτών είναι σημαντικότερα από την αύξηση της παραγωγικότητας.

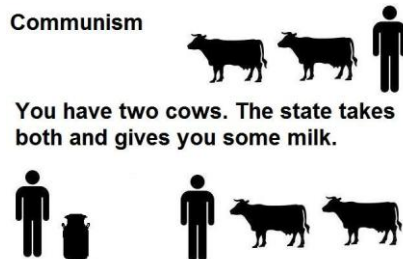

Το ερώτημα είναι μπορεί όντως να υπάρξει μια τέτοια κοινωνία; Οι απόψεις βέβαια δίστανται. Ρίχνοντας μια ματιά στο παρελθόν μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε πως μια κομμουνιστική κοινωνία δεν είναι εξιδανικευμένη όπως παρουσιάζεται. Πολλοί υποστηρίζουν πως οι ταξικές διακρίσεις συνεχίζουν να υφίστανται και πως δεν παύουν οι συγκρούσεις ανάμεσα στους ανθρώπους. Η μάχη για την κατανομή του πλούτου συνεχίζει να διεξάγεται καθώς η πολιτική δεν είναι δυνατό να μετατραπεί σε απλή διαχείριση των πραγμάτων.

Άλλο ένα μειονέκτημα του κομμουνισμού είναι το γεγονός ότι καταργείται το κίνητρο της αποδοτικότητας. Ναι 'μεν ο καθένας αμείβεται σύμφωνα με τις ικανότητές του, ωστόσο κανένας δεν μένει αβοήθητος κάτι που συνεπάγεται την επανάπαυση των ανθρώπων και έτσι είναι σαν να επιβραβεύονται οι «τεμπέληδες» και να αποθαρρύνονται οι «εργατικοί».

Έχοντας τη δυνατότητα να ρωτήσουμε ανθρώπους που έζησαν στη Σοβιετική Ρωσία σας παρουσιάζουμε τις θετικές συνέπειες του κομμουνισμού:

Το πιο σημαντικό ίσως πλεονέκτημα ήταν το γεγονός πως δεν υπήρχαν άποροι. Λόγω του τρόπου κατανομής του πλούτου, όλοι οι άνθρωποι κατάφεραν να καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες. Υπήρχαν βέβαια άνθρωποι πιο πλούσιοι από άλλους αλλά δεν υπήρχε φτώχεια. Σε αυτό συνέβαλλε και το γεγονός ότι το κράτος προωθούσε την ατομική παραγωγή και έτσι ο καθένας καλλιεργούσε τα δικά του φρούτα και λαχανικά ή έκτρεφε ζώα και οι άνθρωποι αντάλλαζαν μεταξύ τους τα αγαθά αυτά (συνήθως σε χωριά και κωμοπόλεις). Συνεπώς, οι άνθρωποι ήταν πιο ανέμελοι καθώς δεν προβληματίζονταν με το πώς θα επιβιώσουν. Επίσης, το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι θεωρούνταν ίσοι και ίδιοι βοήθησε στη δημιουργία μιας κοινωνίας όπου υπήρχε ανοχή στην διαφορετικότητα. Έτσι Ρώσοι, Γεωργιανοί, Ουκρανοί, Λιθουανοί και Αρμένιοι ζούσαν αρμονικά και χωρίς διακρίσεις (θεωρητικά αυτά τα δυο στοιχεία υπάρχουν και στην δημοκρατία, αλλά διαπιστώνουμε πως στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει).

Ενδεικτικά μπορούμε να δούμε κάποιες απόψεις σχετικά με τον κομμουνισμό:

Η θεωρία του κομμουνισμού μπορεί να συνοψισθεί σε μια πρόταση: κατάργηση της ιδιωτικής περιουσίας.

Καρλ Μαρξ, 1818-1883, Γερμανός φιλόσοφος

Στον κομμουνισμό ο καθένας εργάζεται σύμφωνα με τις ικανότητές του και αμείβεται σύμφωνα με τις ανάγκες του.

Pierre-Joseph Proudhon, 1809-1865, Γάλλος αναρχικός

Ο κομμουνισμός είναι ο εκφυλισμός ενός ονείρου δικαιοσύνης.

Adlai Stevenson, 1900-1965, Αμερικανός πολιτικός

Ο κομμουνισμός είναι σαν την ποτοαπαγόρευση: καλή ιδέα, αλλά δεν δουλεύει.

Will Rogers, 1879-1935, Αμερικανός ηθοποιός

Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ευρώπη.

Καρλ Μαρξ, 1818-1883, Γερμανός φιλόσοφος

(Η πρώτη φράση από το Κομμουνιστικό Μανιφέστο)

Πίσω από όλα όσα συμβαίνουν γύρω μας υπάρχουν συμφέροντα, έτσι και στον κομμουνισμό. Ίσως δεν είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε τι μπορεί να αποκομίσει κάποιος με την προώθηση και την εφαρμογή του κομμουνισμού. Ίσως τελικά να μην έχει και σημασία να το κατανοήσουμε. Αξίζει όμως να αναρωτηθούμε: Μήπως τελικά είναι στη φύση του ανθρώπου να μη μπορεί να δημιουργήσει, να ζήσει σε μια ιδανική κοινωνία; Εάν πράγματι με τον κομμουνισμό εξαλείφονταν όλα τα προβλήματα, οι άνθρωποι θα έπαυαν να συγκρούονται μεταξύ τους; Θα υπήρχε κοινωνική ευημερία και αρμονία;

5. Σοσιαλισμός

5.1. Οι βασικές αρχές του Σοσιαλισμού

Ο Σοσιαλισμός αποτελεί μία κοινωνική, οικονομική και πολιτική θεωρία, η οποία προέκυψε από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της βιομηχανικής επανάστασης. Οι αντιλήψεις του στηρίζονται στις απαρχές της Γαλλικής Επανάστασης και στον ουτοπισμό του Αντρέ ντε Σαιν Σιμόν (Γάλλου πρώιμου σοσιαλιστή) και άλλων ουτοπικών σοσιαλιστών.

Ο Σοσιαλισμός έχει συσχετιστεί πολιτικά με συστήματα λήψης αποφάσεων βασισμένα στην άμεση και αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Αφορά σε πολιτικό κίνημα του 19^{ου} αιώνα και συσχετίζεται στενά με την παράταξη της Αριστεράς. Η εμφάνιση του Καρλ Μαρξ –κυρίως– έκανε τον Σοσιαλισμό συγκεκριμένο πολιτικό χώρο, ο οποίος υποστήριζε την απόρριψη του Καπιταλισμού, της ελεύθερης αγοράς και του συντηρητισμού της Δεξιάς μέσω μίας επαναστατικής προσέγγισης (ταξική πάλη). Τον 19^ο αιώνα αποτέλεσε το ιδεολογικό υπόβαθρο του εργατικού κινήματος και από το 1960 και έπειτα, οπότε και πραγματοποιήθηκαν σημαντικές θεωρητικές και πρακτικές εξελίξεις στον ευρύτερο σοσιαλιστικό χώρο, εμφανίστηκαν νέες πολιτικές θεωρίες και κοινωνικά κινήματα (π.χ. ο σύγχρονος φεμινισμός).

Οι Σοσιαλιστές διαχωρίζονται σε:

Ελευθεριακούς (υποστηρίζουν την άμεση μετάβαση σε μία αταξική και α-κρατική κοινωνία μέσω επαναστατικής ρήξης με το αστικό καθεστώς),

Κρατικιστές (υποστηρίζουν ότι ανάμεσα στην επανάσταση και στην οικοδόμηση του αταξικού κράτους θα πρέπει να υπάρχει μία περίοδος στην οποία το κράτος θα ελέγχεται από την εργατική τάξη – Δικτατορία του Προλεταριάτου).

Ο Σοσιαλισμός υποστηρίζει τη δημιουργία νέων συλλογικών σχέσεων παραγωγής, διανομής προϊόντων και κατανομής του κοινωνικού πλούτου και την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής (π.χ. εργοστάσια, έκταση γης) και στις πλουτοπαραγωγικές πηγές (και όχι στην ιδιωτική ιδιοκτησία), αλλά υποστηρίζει την κοινωνική* - κοινή ιδιοκτησία και συλλογική διαχείρισή τους. Κατά συνέπεια, οι σχέσεις παραγωγής στηρίζονται στο γεγονός ότι τα μέλη της κοινωνίας προσφέρουν ανάλογα με τις δυνατότητές τους και αμείβονται ανάλογα με την εργασία τους.

Συγκεκριμένα, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές πρέπει να ανήκουν στον παγκόσμιο πληθυσμό και να ελέγχονται από όλους δημοκρατικά, για να χρησιμοποιούνται για την κάλυψη των ανθρωπίνων αναγκών και μόνο και όχι για περαιτέρω απολαύσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο θα τερματιστούν οι αγορές, το χρήμα και οι πωλήσεις, αφού θα υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στα αγαθά και στις υπηρεσίες οι οποίες θα καλύπτουν τις άμεσες ανθρώπινες ανάγκες. Ο Σοσιαλισμός υποστηρίζει ότι, παρά το γεγονός ότι αυτές οι ανάγκες διαμορφώνονται και αλλάζουν ανάλογα με τις επιλογές της κοινωνίας, τον πολιτισμό της και τις ατομικές προτιμήσεις των πολιτών της, το δημοκρατικό σύστημα το οποίο θα επικρατεί στον Σοσιαλισμό θα δύναται να προσαρμοστεί σε αυτές. Δεν θα χρειάζεται έτσι σύστημα πληρωμής, αφού η εργασία του καθενός θα γίνεται σε εθελοντική βάση και θα έχει άμεση χρησιμότητα για την κάλυψη των αναγκών του.

*Κοινωνική ιδιοκτησία είναι το δικαίωμα των πολιτών για τη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων ως προς την χρήση των πλουτοπαραγωγικών πηγών και σχετικά με θέματα τα οποία επηρεάζουν την ζωή τους.

5.2. Σοσιαλδημοκρατία

Η σοσιαλδημοκρατία αποτελεί κίνημα του σοσιαλισμού, το οποίο προέκυψε την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, μετά την απόσχιση του από τη βασική αρχή και θεωρία του Σοσιαλισμού. Οι σοσιαλδημοκράτες απορρίπτουν τον σταδιακό μετασχηματισμό της αστικής κοινωνίας, μέσω της ταξικής πάλης ή της επαναστατικής προοπτικής, σε μια νέα που θα χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ισοκατανομή του πλούτου. Αντίθετα, υποστηρίζουν αυτόν τον μετασχηματισμό, αν και εφόσον πραγματοποιηθεί μέσω διαρκών μετριοπαθών μεταρρυθμίσεων, κυβερνητικών μέτρων στο πλαίσιο της συνταγματικής νομιμότητας και διαπραγμάτευσης μεταξύ των τάξεων. Επίσης, υποστηρίζουν τη δημιουργία μίας σοσιαλιστικής οικονομίας μέσα από πολιτικές μεταρρυθμίσεις και συμβιβαστικές λύσεις και όχι μέσω της εχθρότητας μεταξύ των εργαζομένων και των εργοδοτών.

Η ιδεολογία των σύγχρονων σοσιαλδημοκρατών απορρίπτει τον ρόλο του κράτους ως παραγωγού και βιομήχανου – επειδή συμπιέζει την ελεύθερη οικονομία εναντίον των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα και ευνοεί τους γραφειοκράτες - κρατικούς υπαλλήλους – και υποστηρίζει την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας (με την ύπαρξη βέβαια θεσμών ελέγχου της αγοράς) και την μεταρρύθμιση του καπιταλισμού, ώστε να ευθυγραμμιστεί με τα ηθικά ιδεώδη της σοσιαλδημοκρατίας. Οι σοσιαλδημοκράτες δεν είναι σύμφωνοι με τη δημιουργία ενός εναλλακτικού αμιγώς σοσιαλιστικού συστήματος, αλλά με τη δημιουργία ενός μεικτού οικονομικού συστήματος συμβατό με την καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής, αρκεί να είναι οικονομικά αποδοτικό και να αυξάνει το γενικό επίπεδο ευημερίας.

Δεν έχει νόημα, σύμφωνα με τους σοσιαλδημοκράτες, η αντικατάσταση της καπιταλιστικής παραγωγής και η επικράτηση του σοσιαλισμού, εάν συνεχίσουν να υπάρχουν διακρίσεις και κοινωνικές ανισότητες, αφού στόχος τους είναι η εξομάλυνση των ανισοτήτων που δημιουργούνται από τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς. Επιπρόσθετα, σκοπός της σοσιαλδημοκρατίας είναι: η δημιουργία ενός κράτους με ρυθμιστικό και ελεγκτικό ρόλο, η εφαρμογή της πλήρους απασχόλησης, η επικράτηση του κράτους πρόνοιας, η ύπαρξη εργατικών σωματείων προς το συμφέρον των εργαζομένων, η κυριαρχία των μαζών επί του κράτους και η συνειδητοποίηση των υποχρεώσεων του κράτους απέναντι στον λαό.

Οι ταξικές ανισότητες θα συνεχίσουν να υπάρχουν, αλλά θα ξεπερνώνται με τη σταδιακή εξέλιξη και μεταρρύθμιση του καπιταλισμού, τη βελτίωση του κράτους δικαίου και την αντιπροσωπευτική κοινοβουλευτική δημοκρατία, υποστηρίζουν οι σοσιαλδημοκράτες.

Το σύνολο των πολιτικών και ηθικών αξιών της σοσιαλδημοκρατίας είναι οι κάτωθι: η αλληλεγγύη, η ισότητα, η ελευθερία, η κοινοκτημοσύνη, η συνεργασία και ο διεθνισμός και όχι μία προκαθορισμένη και συγκεκριμένη μορφή κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Τέλος, το άτομο πρέπει να είναι αδιαχώριστο από την κοινωνία και να κατακρίνει την υλιστική και εγωιστική συμπεριφορά, σύμφωνα με τη θεωρία των σοσιαλδημοκρατών.

ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ, ΑΦΟΥ ΜΟΙΑΖΕΙ ΣΑΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΝΗΣΙΔΕΣ ΝΑ ΠΡΟΣΠΑΘΟΥΝ ΝΑ ΣΤΑΘΟΥΝ ΣΕ ΕΝΑΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟ ΩΚΕΑΝΟ.

6. Τζων Κέινς: ο «πατέρας» της σύγχρονης Μακροοικονομίας

6.1. Βιογραφία

Ο Τζων Κέινς (1883-1946) γεννήθηκε, έζησε και πέθανε στην Αγγλία. Υπήρξε ένας από τους σπουδαιότερους οικονομολόγους της εποχής του. Εργάστηκε ως ανώτατος κρατικός υπάλληλος και καθηγητής πανεπιστημίου. Σπούδασε στο Βασιλικό Κολλέγιο του Κέμπριτζ και πήρε το πτυχίο του στα μαθηματικά. Μετά από αυτό, έμεινε εκεί για άλλον έναν χρόνο για να μελετήσει το έργο δυο οικονομολόγων (του Alfred Marshall και του Arthur Pigou), το οποίο τον ώθησε να ασχοληθεί με τα οικονομικά.

Χρησιμοποιώντας τις γνώσεις του στα μαθηματικά και στα οικονομικά συνέγραψε βιβλία εκ των οποίων τα σημαντικότερα είναι "Οι Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης" και η "Γενική Θεωρία της Απασχόλησης του Τόκου και του Χρήματος". Με το πρώτο υποστήριξε ότι η Γερμανία δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να αποζημιώσει τις καταστροφές που προξένησε στις υπόλοιπες χώρες, μετά από απαίτηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Με το δεύτερο υποστήριξε, ότι για να αντιμετωπιστούν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που έπλητταν την κοινωνία της Νέας Υόρκης, μετά την πτώχευση του χρηματιστηρίου, έπρεπε να παρέμβει το κράτος χρηματοδοτώντας τις επιχειρήσεις, με σκοπό την ανόρθωση της οικονομίας. Η σπουδαιότητα των έργων του καθώς και η υποστήριξη των οπαδών του οδήγησαν στη δημιουργία της κεϊνσιανής σχολής. Εκτός από την πολυάσχολη επαγγελματική του ζωή, γνώρισε την Λυδία Λοπόκοβα το 1921 και 4 χρόνια αργότερα, παντρεύτηκαν.

6.2. Η Θεωρία του Κέινς

Η θεωρία του Κέινς βασίστηκε στην συνεχόμενη ροή του χρήματος. Σύμφωνα με αυτήν, όσο περισσότερο αυξάνονται οι κρατικές δαπάνες τόσο περισσότερο αυξάνονται τα έσοδα σε μία οικονομία. Επίσης, η κεϊνσιανή θεωρία είναι αντίθετη με την υπερβολική αποταμίευση του χρήματος και των ελάχιστων δαπανών σε μια κοινωνία.

Υποστηρίζει την σωστή αναδιανομή του πλούτου σε κρίσιμες καταστάσεις. Είναι αναγκαίο να γίνεται σε τέτοιες περιπτώσεις επειδή αν μεταφερθούν χρήματα στις κατώτερες τάξεις, θα προτιμήσουν να τα ξοδέψουν παρά να τα αποταμιεύσουν με αποτέλεσμα να προάγουν την οικονομική ανάπτυξη. Ένα κεντρικό συμπέρασμα της κεϊνσιανής οικονομίας είναι ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, υπάρχει μη ισχυρός αυτόματος μηχανισμός που κινεί την παραγωγή και τους εργαζόμενους σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης. Το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις οικονομικές προσεγγίσεις που θεωρούν δεδομένη μια ισχυρή γενική τάση προς την ισορροπία (όπως π.χ. ο οικονομικός φιλελευθερισμός). Στην θεωρία της νεοκλασικής σύνθεσης οι όροι της γενικής ισορροπίας επιτρέπουν την προσαρμογή των τιμών για να επιτευχθεί τελικά ο στόχος αυτός. Γενικότερα, ο Κέινς είδε τη θεωρία του ως γενική θεωρία, στην

οποία η χρησιμοποίηση των πόρων θα μπορούσε να είναι υψηλή ή χαμηλή, ενώ κατά το παρελθόν οι οικονομίες επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στην πλήρη αξιοποίησή τους.

Ο Κέυνς παραδέχτηκε πως κάθε αύξηση στην απασχόληση συνεπάγεται κάποια θυσία πραγματικού εισοδήματος για εκείνους που ήδη απασχολούνται και πως η απασχόληση μπορεί να αυξηθεί μόνο με την επένδυση, εκτός αν αυξηθεί η οριακή ροπή προς κατανάλωση. Επίσης υποστήριξε πως σε μία παρακμάζουσα οικονομία το κράτος θα πρέπει να αυξήσει την κίνηση του χρήματος, είτε ξοδεύοντας μεγάλα χρηματικά ποσά, είτε δημιουργώντας νέα αποθέματα ρευστού. Ακόμα δήλωσε ότι εάν οι επενδύσεις υπερβούν την αποταμίευση θα υπάρξει πληθωρισμός και ότι αν η αποταμίευση υπερβεί τις επενδύσεις θα υπάρξει οικονομική ύφεση. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την επικρατούσα στην εποχή του άποψη, η οποία λέει ότι η λιτότητα είναι απαραίτητη σε δύσκολους καιρούς. Επιπλέον, υποστήριξε πως η πλήρης απασχόληση δε θα μπορούσε να επιτευχθεί μειώνοντας τους μισθούς. Τέλος, ο Κέυνς υποστήριξε ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική διαχείριση σηματοδοτώντας μια ρήξη με τον οικονομικό φιλελευθερισμό του Adam Smith, ο οποίος θεωρούσε ότι οι οικονομίες λειτουργούν καλύτερα όταν οι αγορές αφήνονται χωρίς κρατική παρέμβαση.

Βιβλιογραφία

- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>
- <http://users.uoa.gr/~ahatzis/Karayiannis.pdf>
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BC_%CE%A3%CE%BC%CE%B9%CE%B8
- <http://sciencearchives.wordpress.com/2011/09/02/%CE%AC-%CF%8C-%CE%AE-omic/>
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BC_%CE%A3%CE%BC%CE%B9%CE%B8
- <http://sciencearchives.wordpress.com/2011/09/02/%CE%AC-%CF%8C-%CE%AE-omic/>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>
- <http://www.worldsocialism.org/noneng/gre4.php>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BB%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1>
- <http://cognortl.wordpress.com/texts/pannekoek-sosialdimokratia-kommounismos/>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%BF%CE%BC%CE%BC%CE%BF%CF%85%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>
- <http://www.politiko-kafeneio.gr/neo/modules.php?name=News&file=article&sid=5880>
- <http://cognortl.wordpress.com/texts/pannekoek-sosialdimokratia-kommounismos/>
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%BB_%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%BE
- http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx
- <http://www.marxists.org/ellinika/archive/marx/works/1877/06/km.htm>
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B6%CF%89%CE%BD_%CE%9C%CE%AD%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%81%CE%BD%CF%84_%CE%9A%CE%AD%CF%85%CE%BD%CF%82
- http://en.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes